

**Задания олимпиады республиканского этапа
по предмету «Якутский язык как государственный»
10 класс. Финал. 2023г.**

I. Понимание устной речи. (макс.балл-10).

- 1. Внимательно прослушайте текст. Затем ответьте на вопросы письменно. Учутал аахпытын кэннэ ыйытыктарга суругунан толору эппиэттээн. Суть задания заключается в полном понимании текста и улавливании смысла текста.**

Ыйытыктар. Вопросы.

1. Саас туох уларыыйы буолар эбитий?
2. Кыһынгы кэм сүрүн уратыта тугуй?
3. Күһүн сайынтан туох атыннаабы?
4. Тиэкистэн истибит ыйдар ааттарын суруй.
5. Тиэкини ааһан баран ордук тугу сөбүлээбиккин икки этиинэн суруй.

II. Лексико-грамматический тест и тестовые задания.

- 1. Вставьте пропущенную букву. Сөптөөх буукубанан ситэр.**

Ким доҕорд**х-ол дьолл**х. **рэх баар-бараммат баай. Күн аайы эби**ибэт билии көбүр**р.

- 2. Исправьте слова с ошибками. Сыһа тыллары көннөрөн уһул.**

Куобах хаар хаһан отон уктарын сиэбит. Сорох сиргэ тохтон, хаар аныттан быган турар талах лабаларын быһыта кэбийэг сир эбит.

- 3. Подчеркните главные члены предложения. Туһааны уонна кэпсиирэни аннынан тарт.** Ону көрөн Ньюкуус сүрдээхтик ымсыырда. Дьиэбит иннигэр аар хатын лаглайа үүнэн турар.

- 4. Укажите правильно части речи. Санга чаастары таба ый.**

А) Учугаллыыр----- 1) аат тыл (имя сущ.)

Б) Таһырдыа----- 2) даһаанын аат (имя прилаг.)

В) Үп-үрүҥ----- 3) сыһыат (наречие)

Г) Эһиги-----4) туохтуур (глагол)

Д) Сиэркилэ-----5) солбуйар аат (местоимение)

- 5. Аат тылы биир уонна элбэх ахсаанга уларыт. Поставьте существительное в форму единственного и множественного числа.**

Халлаанга сулус дьиримни оонньуур. Кырдыаһастар сэхэннэрин истэрбин сөбүлүүбүн.

- 6. Образуйте имя числительное. Ахсаан ааты үөскэт. 77, 699, 1111, 7885, 107.**

7. **Образуйте антонимы. Онтуоньуму үөскэт.** Барар, кыраһыабай, доҕор, сиикэй, астык.
8. **Образуйте синонимы. Синиэньими үөскэт.** Куттанар, айман, үгүс, көмүскээ, силимнээ.
9. **Образуйте имя прилагательное. Даҕааһын ааты үөскэт.** Сырылаа, тигинээ, бурҕаннаа, лынкынаа, тигинээ.
10. **Переведите. Тылбаастаа.** Скользкий, дешевый, повторение, столяр, свобода.

III. Понимание письменной речи . (макс.балл-10)

1. **Прочитайте текст. Ответьте на вопросы письменно. Тиэкиһи көрөн олорон соруудаҕы толор.**

Туундараҕа саас иһэр. Хаар үрдэ кылабачыйар. Халлаанга харбаспыт таас хайалар анныларынан, дирин аппаларынан эдэркээн кыыс айаннаан иһэр. Хотуттан тахсыбыт тунаархай былыттары кыыс көрбөккө хаалбыта. Буурҕа түспүтэ. Табалар мун кыраайынан түстүлэр. Кыыс наартаттан эһиллэн хаалбыта. Буурҕа хаары өрө ытыйар. Катя ыксаата, ытаата. Кини буурҕаҕа бэринэр дуо? Туундара киһитин уяана-хатана буурҕа бириэмэтигэр биллэр. Кугтас, сатабыла, эр санаата суохтары туундара харыстаабат. Туунадараттан куттанар сатамат. Катя буурҕаҕа бэриниэ суоҕа. Катянан киэн туттабыт. Катя, кытаат!

Задания (соруудахтар):

1. Тиэкистэн биэс элбэх ахсааннаах тыллары уһул.
2. Бэриллибит этиини тэнит. *Буурҕа түспүтэ.*
3. Тиэкистэн падеж ыйытыларыгар эппиэттиир 5 тылы уһул. Падежтарын быһаарыҥ.
4. Тиэкискэ этии ханнык арааһа баарын ый. Биир этиитэ толкуйдаа.
5. Бэриллибит этиини чилиэнинэн ырыт. Аннынан тарт. *Хотуттан тахсыбыт тунаархай былыттары кыыс көрбөккө хаалбыта.*

IV. Письменная речь. (макс.балл-10)

1. **Переведите текст на якутский язык. Тиэкиһи тылбаастаа.**

Однажды, когда на небе не было ни облачка, не дул ветер и солнце было ярче, мужик с бабой вышли из урасы. Они обратились с просьбой Богу. Бог услышал их просьбу и предоставил им самим выбрать для себя помощника и верного друга. Сперва Бог показал насекомых и мышей, сказав, что они очень плодовиты и прожорливы. Мужик с бабой не взяли их. Потом Бог показал им зверей, сказав, что

они плодovиты, но они хищники. Мужик с бабой отказались от лис, песцов и волков. В третий раз Бог подвел к ним оленя и говорит: «Олень один раз в год дает олененка питается ягелем. Может он будет вашим помощником и верным другом». Мужик с бабой обрадовались и выбрали оленя. Олень - единственный верный друг и помощник эвенка.

V. Составление текста. Составьте текст. Сахалы тиэкистэ онор.

Текст составляется на якутском языке. Составьте небольшой текст на якутском языке. В тексте должно быть не менее 7 предложений.

1. Прочитать внимательно. Объяснить своими словами смысл пословицы на якутском языке. *Өс хоһоонун аах. Кылгастык бэйэнг тылгынан ис хоһоонун быһаар. Санааһын суруй.*
2. *Күн аайы эбиллибэт билии көбүрүүр.*

Ответы к заданиям республиканского этапа олимпиады 2023гг.

по предмету «Якутский язык как государственный»

10 класс. Финал

I. Понимание устной речи. (макс.балл-10).

Мин төрөөбүт Сахаҥ сирэ олус кэрэ уонна баай айылҕалаах. Ханна да суох уһун тымныы кыһыннаах, кылгас итии сайыннаах. Саас айылҕа уһуктар, кыстык хаар уулар, күөл, үрэх, өрүс мууһа ирэр, кус-хаас собуруу дойдуттан кэлэр, харалдьык тахсар. Муус устарга күн-дьыл сылыһар, таһырдыа чалбах, бадараан тахсар. Ыам ыйыгар хаар анныттан бастакы ньургуһун тахсар. Ыургуһун туһунан элбэх ырыа, хоһоон баар. Ыам ыйын бүтүүтэ өрүс мууһа устар. Сорох саас халаан уута дьиэлэри ылар. Саас оҕо аймах таһырдыа ханкылыыр, хайыһардыыр. Улахан дьон обуруокка үлэлиир. Саас кус-хаас кэлэн бултуулар.

Сайын бэс ыйын 22 күнүттэн саҕаланар. Бэс ыйыгар от-мас көбөрөр, алаастарга, хонууларга араас кэрэ сибэкки үүнэр. От ыйыгар от үлэтэ саҕаланар. Куйаас күннэр тураллар. Оҕо аймах сөтүөлүүр. Ыраас салгынгга сылдыар. Күөх хонууга дуоһуа оонньоур.

Күһүн балаҕан ыйыттан саҕаланар. От-мас саһарар, сэбирдэх түһэр, силбик күннэр тураллар.

Алтынныы ый ортото хаар түһэр. Кыһын саҕаланар. Сэтинныы ыйга өрүс, күөл уута тонор. Кыыллар түүлэрэ хойдор. Кыһын күн кылгыыр, түүн уһуур. Тохсунньу ый –саамай тымныы ый. Тымныы күннэргэ дьүкээбил уота умайар. Чысхаан тымныы турар.

Ыйытыылар. Вопросы.

6. Саас туох уларыһы буолар эбитий?
7. Кыһынгы кэм сүрүн уратыта тугуй?
8. Күһүн сайынтан туох атыннааһый?
9. Тиэкистэн истибит ыйдар ааттарын суруй.
10. Тиэкиһи ааҕан баран ордук тугу сөбүлээбиккин икки этиинэн суруй.

ЭПИЭТЭ.

1. Саас айылҕа уһуктар, кыстык хаар уулар, күөл, үрэх, өрүс мууһа ирэр, кус-хаас собуруу дойдуттан кэлэр, харалдьык тахсар. Сайын от-мас көбөрөр, алаастарга, хонууларга араас кэрэ сибэкки үүнэр. От ыйыгар от үлэтэ саҕаланар. Куйаас күннэр

тураллар. Оџо аймах сѳтѳелѳѳѳр. Ыраас салгыннга сьлдьар. Кѳѳѳ хонууга дуоһуйа оонньуур.

2. Кыһын ѳрѳс, кѳѳѳ уута тонгор. Кыыллар тѳѳлэрѳ хойдор. Кыһын кѳн кьлгыыр, тѳѳн уһуур. Тохсунньу ьй –саамай тьмныы ьй. Тьмныы кѳннѳргѳ дькѳѳѳбил уота умайар. Чьсхаан тьмныы турар.

3. Кѳнѳн балаѳан ьйьттан саѳаланар. От-мас саһарар, сѳбирдѳх тѳнѳр, силбик кѳннѳр тураллар.

4. Муус устар, ьям ьйа, бѳс ьйа, от ьйа, балаѳан ьйа, алтынньы, сѳтинньы, тохсунньу.

5. Саха сирѳ олус дьикти айьлѳалааѳын сѳбѳлѳѳтим. Ордук сааскы дььыл кѳмин туһунан элбѳѳ биллим

II. Лексико-грамматический тест и тестовые задания.

1. **Вставьте пропущенную букву. Сѳптѳѳѳ ѳукуѳбанан ситѳр.** Ким доѳорд**х-ол дьолл**х. **рѳх баар-бараммат баай. Кѳн аайы эби**ибѳт билии кѳѳѳр**р.

Эппиѳтѳ. Ким доѳордоох-ол дьоллоох. **ѳѳрѳх** баар-бараммат баай. Кѳн аайы эбиллибѳт билии кѳѳѳрѳѳр.

2. **Исправьте слова с ошибками. Сыһа тыллары кѳннѳрѳн уһул.** Куѳбах хаар хаһан отон укктарын сиеѳбит. Сорох сиргѳ тохтон, хаар аныттан быган турар талах лабаларын быһьта кѳбийѳг сир эѳбит.

Эппиѳтѳ. Куѳбах хаары хаһан отон **уктарын** сиеѳбит. Сорох сиргѳ тохтоон, хаар аныттан быган турар талах лабааларын быһьта кѳбийѳн **сиир** эѳбит.

3. **Подчеркните главные члены предложения. Туһааны уонна кѳпсиирѳни аньнан тарт.** Ону кѳрѳн Ньюкуус сѳрдѳѳхтик ьмсьырда. Дьиеѳбит иннигѳр аар хатын лаглайа ѳѳнѳн турар.

Эппиѳтѳ. Ону кѳрѳн Ньюкуус сѳрдѳѳхтик ьмсьырда. Дьиеѳбит иннигѳр аар хатын лаглайа ѳѳнѳн турар.

4. **Укажите правильно части речи. Санга чаастары таба ьй.**

А) Учуталлыыр----- 1) аат тыл (имя сущ.)

Б) Таһырдьа----- 2) даѳааһын аат (имя прилаг.)

В) Үп-ѳрѳн----- 3) сыһьат (наречие)

Г) Эһиги-----4) туохтуур (глагол)

Д) Сиеркилѳ-----5) солбуйар аат (местоимение)

Эппиѳтѳ. А-4, Б-3, В-2, Г-5, Д-1

5. **Аат тылы биир уонна элбѳх ахсаанга уларыт. Поставьте существительное в форму единственного и множественного числа.**

Халлаанга сулус дьиримний оонньуур. Кырдыаҕастар сэнэнэрин истэрбин сөбүлүүбүн.

Эппиэтэ. Халлаанга сулустар дьиримний оонньуулар. Кырдыаҕас киһи сэнэнин истэрбин сөбүлүүбүн.

6. Образуйте имя числительное. Ахсаан ааты үөскэт. 77, 699, 1111, 7885, 107.

Эппиэтэ. 77-сэттэ уон сэттэ, 699-алта сүүс тоҕус уон тоҕус, 1111-тыһыынча сүүс уон биир, 7885-сэттэ тыһыынча аҕыс сүүс аҕыс уон биэс, 107-сүүс сэттэ.

7. Образуйте антонимы. Онтуоньуму үөскэт. Барар, кыраһыабай, доҕор, сиикэй, астык.

Эппиэтэ. Барар-кэлэр, кыраһыабай-бүрэ, доҕор-өстөөх, сиикэй-буспут, астык-соччото суох.

8. Образуйте синонимы. Синиэньими үөскэт. Куттанар, айман, үгүс, көмүскээ, силимнээ.

Эппиэтэ. Куттанар-толлор, айман-долгуйар, үгүс-баһаам, көмүскээ-араҥаччылаа, силимнээ-килийдээ.

9. Образуйте имя прилагательное. Даҕааһын ааты үөскэт. Сырылаа, тигинээ, бурҕаннаа, лынгынаа, тигинээ.

Эппиэтэ. Сырылаа-сырылас, тигинээ-тигинэс, бурҕаннаа-бурҕаннас, лынгынаа-лынгынас, тигинээ-тигинэс.

10. Переведите. Тылбаастаа. Скользкий, дешевый, повторение, столяр, свобода.

Эппиэтэ. Скользкий-халтархай, дешевый-чэпчэки, повторение-хатылааһын, столяр-мас ууһа, свобода-көнгүл.

III. Понимание письменной речи. (макс.балл-10)

1. Прочитайте текст. Ответьте на вопросы письменно. Тиэкиһи көрөн олорон соруудаҕы толор.

Эппиэтэ.

1. Хайалар, аппалар, былыттар, табалар, түстүлэр.

2. Хоту дойдуга буурҕа сотору-сотору түһэр.

3. Былыттары-туохтуу, буурҕаҕа-сыһыарыы, кыыс-төрүт, Катянан-түттүү, туундараттан-таһаарыы.

4. Күүһүрдүү ыйытыы сэнэн. Катя туундара ыараханын барытын түлүйүбө.

5. Хотуган тахсыбыт тунаархай былыттары кыыс көрбөккө хаалбыта.

V. Составление текста. Составьте текст. Сахалы тиэкистэ онор.

Текст составляется на якутском языке. Составьте небольшой текст на якутском языке. В тексте должно быть не менее 7 предложений.

1. Прочитать внимательно. Объяснить своими словами смысл пословицы на якутском языке. Өс хоһоонун аах. Кылгастык бэйэн тылгынан быһаар.

- Текст составлен полностью. Предложения оформленные, словарный запас богатый. Использует изобразительные средства. Употребляет якутские слова без ошибок. Правильно подает основное содержание картины. 10-9б.
- Текст составлен. Предложения оформленные, но с небольшими ошибками. Есть орфографические и пунктуационные ошибки- 8-7б.
- Текст составлен не полностью. Составил несколько предложений с ошибками. Есть много орфографических и пунктуационных ошибок- 6-5б.
- Текст не составлен.-0б.